

33 (33).
PATRİK AVETİS SAROYAN'IN ANLATTIKLARI
(1906, VAN DOĞUMLU)

Nüfus kâğıdına göre 1906'da doğmuşum; ama annem, 1907'de Khirimyan Hayrik öldükten sonra doğduğumu söylerdi.

Van Kalesi'nin dibinde, Aziz Nişan Kilisesi'nin yakınlarında bulunan evimizi bugün gibi hatırlarım. Bizim evimiz üç katlıydı. Kaledeki açıklığa yükselip oyun oynadığım arkadaşlarımı hatırlıyorum. Zengin değildik. Güzel Van Gölü'nü hatırlıyorum. Babamın elimden tutup beni çok tuzlu olan göle götürdüğünü hatırlıyorum. Ben az kalsın suda boğuluyordum.

Türk askerleri gelip, silahlarımızı teslim etmemiz için bizi tehdit ettiklerinde yedi yaşındaydım. Onlar sık sık geliyor ve amcalarımla babamı tehdit ediyorlardı.

Ağabeyim Harutyun o dönemde vefat etmişti. Annem beni kilisenin ana okuluna koydu. Bir keresinde ninemin evine gidecekken arılar beni sokmuştu. Ana okulu öğretmenimiz bana okuma yazma öğreten Bayan Mankasaryan'dı. Okulda vatanseverlik ruhuyla yetiştirildim.

Evimize kalpaklı Ermenilerin geldiğini ve toplantı yaptıklarını hatırlıyorum.

1914'te güneş tutulması oldu. Kilisenin çanları çaldı. Birçok kimse çatışma çıkacağını tahmin etti. 1915 yılının Nisan başlarında Türk jandarmalar canavar Cevdet'in önderliğinde Van'a saldırdılar. Önceden bütün gençleri askere almak bahanesiyle toplamışlar, ama yolda onları katletmişlerdi. Ğevond amcam o katledilenlerin arasından kaçmayı başarmıştı.

Ve çatışma başladı. Ermeniler Türklerin : "Van'ın Türklere kalması lazım" dediğini duymuşlardı. Birkaç gün öncesinde de Türkler ve Kürtler şehirdeki Ermenilere ait dükkânlara saldırmış ve yağma yapmışlardı. Van'da Daşnak, Ramkavar ve Hınçak partileri faaliyet gösteriyordu. Onlar tehlikeyi görüp birleştiler ve tek vücut oldular. Şehirde kalenin tepesinden aralıksız bir şekilde tüfeklerle ateş ediliyordu. İki amcam, Ğevond ve Martiros çatışmaya katılmaya başladılar. Martiros'un ailesi vardı; Ğevond ise bekârdı. Onlara ekmek ve suyu ben ve Martiros'un oğlu Viruyr götürüyorduk.

Türkler kaleden Kağakamec'e doğru inmesin diye, babam evimizin üçüncü katından gözetliyordu. Babam birden Türklerin halatlarla aşağı sarktığını görmüş; onların üzerine ateş etmeye başlamış ve Türkler korkudan artık aşağı inmemişler. Her şey muharebe içindi. Kharakonis'ten muhacirler geliyor ve şehre, Aygestan'a giriyordu.

Mayıs'ın başında toplar güremeye başladı. Annelerimiz erkek çocuklara kız giysileri giydirmiş, yüzlerine de çamur sürmüştü.

Türkler evlerimizin üzerine mermi fırlatan yeni model toplar kullanıyordu. O mermiler havan mermisine benziyorlardı. Çoğu zaman patlamıyorlardı; kadınlarımız da dikkatle onları etkisiz hale getiriyorlardı.

5 Mayıs günü zafer kazanıldığında Türkler kayıklarla göl üzerinden kaçmaya başladılar.

Onlar ailelerini kaçııyorlardı. Zafer kazanan Vanlılar büyük bir bando eşliğinde Aygestan'dan Kağakamec'e gelip birbirlerini öpmeye başladılar.

Aygestan Kağakamec'e 4-5 kilometre uzaklıktaydı. Sonra Rus ordusu Van'a yaklaştı. Daha iyi göreyim diye, babam beni omuzuna çıkarmıştı. Sonunda, at toynaklarının yere vururken çıkardığı gürültü duyuldu. Van'a ilk önce Andranik yaklaştı; arkasından da Dro, Hamazasp* ve Gay** . Andranik Van'a girmedi; çatışmadan sonra Vanlılar Türk evlerini yağmalamaya başladılar. Babam o yağma olaylarına katılmadı. O günlerde babam elimden tutup kaleye çıkmıştı; bir açıklıkta 15 tavuk yumurtası gördü. Onları bir mendilin içine koyup eve götürdük. Annem babamın üstüne güldü : "Kervan gitti; tüy getirdi" diye, zira çok az bir şeydi o.

Çatışmalardan önce Türkler İşkhan'ı götürüp gece vakti öldürmüşlerdi. İşkhan'ın ölümünü hatırlıyorum. O büyük bir Daşnak militandı ve fedayi hareketine katılmıştı. İşkhan'ın naaşı Aziz Vardan Kilisesi'ne kondu; cenaze merasimi yapıldı. Oğlu ise : "Hop, hop yapar, Türk öldürürüm" diyordu.

Sonra General Nikolayev Van Hükümeti'ni oluşturdu ve hükümet işe koyuldu.

15 Temmuz günü General Nikolayev Türklerin muazzam bir şekilde takviye edilerek saldırıya hazırlandığını söyledi ve Ermenilerin göç etmesini talep etti. Ermeni yöneticilerden Aram Manukyan ve diğerleri göç etmeyi reddettiler ve General Nikolayev'e : " Biz kimsenin yardımı olmadan da zafer kazandık; ülkemizi savunacak azmimiz var" dediler. Ama yönetici olarak Nikolayev ve Andranik Ruslarla geri çekilme konusunda anlaştilar. Bir kargaşa hüküm sürdü.

Bize üç gün mühlet verdiler. Bütün bakır kazanlarımızı geri geleceğimiz ümidiyle götürüp kuyulara doldurduk. Annem kete pişirdi; helva hazırladı. Babam bir eşek satın aldı; o eşeğe yataklarımızı yükledik. İneğin yularını ise benim elime verdiler. Annem : "Evi ateşe verelim" dedi. Babam ona : "Geri geleceğiz" diye cevap verdi.

Göç başladı. Avants rıhtımına vardık. Orda Türkler tarafından öldürülmüş bir sürü insanın cesedini gördük. Babam bana çarık dikip giydirmişti. Vanlılar yaşlı gözlerle kendi yuvalarından uzaklaşıyorlardı; ama Türkler neredeyse gelir diye, herkesin yüreğini korku sarmıştı. Eşek anırması, insan bağırışmaları duyuluyordu. O gürültü-patırtıda bizim eşek yataklarımızla birlikte kayıplara karıştı.

Abağa Ovası'na vardık. Yan tarafta Bandimahu Nehri korkunç bir gürültüyle akıyordu. Orda birçok anne kucağındaki çocuklarla nehre atladı; zira köprüden geçmek çok zor ve tehlikeliydi. O yüzden de : "Bandimahu Nehri kan akıyordu" derler.

Kürtler bizi soymak için dağlardan iniyorlardı. Ayaklarımız kanlar içinde, yorgun, takatsız ve aç, gece gündüz demeden yürüyorduk. Orgov'a vardık. Beyazıt'tan sonra bir tepeye tırandık; Ararat Dağı gözüme ilişti. Ben ilk defa olarak o kutsal dağı görüyordum. Yaşadığımız zorlukları ve yorgunluğumuzu unuttum. Raffi'nin sözlerini hatırladım : "Ararat'ın tepesinde Ermeni bayrağının dalgalanacağı zaman gelir mi?"

Yavaş yavaş aşağı inmeye başladık. Kürtler üzerimize saldırıp katliam yapmaya başladılar. Ermeni gençler direnip bizi koruyorlardı.

Ermeniler Van'dan göç ettikten 4-5 gün sonra Ruslar tekrar Van'a girip orda hükümet kurdular.

Annem bizi Iğdır'a yerleştirdi. Orda tifüse yakalandım.

Ermeni muhacirlerin Sibiryaya gönderileceğini duyduk. O yüzden de Ermeni muhacirlerden birçoğu Krasnodar'a veya yurtdışına gitti. Ermeni muhacirler Eçmiatsin duvarlarının altına, gölün kıyısına çekilmişlerdi. Kolera ve tifüs herkesi biçiyordu. Analar çocuklarını kefensiz gömüyorlardı. Annem bir araba kiraladı ve Yerevan'a geldik. Sonra Aziz Sargis Kilisesi'nin yakınlarına yerleştik. Büyükanem yoktu; annem yeni kurtulmuş, yolda hastalıklı ve daha sonra ölecek olan bir kız çocuğu doğurmuştu. Dediler ki vaftiz olmazsa, gömmezler. Aziz Sargis Kilisesi'nde vaftizini yaptık; adını Dıjbakht [bedbaht] koyduk; zira Ermeni Milleti'nin talihsizliği sırasında doğmuştu.

Sonra ben aklıma ne iş geliyorsa yaptım. Astafyan Sokağı'nda soğuk su sattım; Rus komutanlarına su verdim. Onlar bardağımı ve testimi kırdılar. Başladım ağlamaya. Bir kız geldi ve niye ağladığımı sordu. Ben de olanları ona anlattım. O bana acıdı ve "Luys" Matbaası'na götürdü; orda işe soktu. Ben patronun evinden ona yemek götürüyordum. İş öğrenip, dizgici oldum.

Sardarabat muharebesi sırasında haber geldi : Türkler geliyorlar; Kanaker çıkışını kapatmışlar; Vatan tehlikede. Herkes kendi imkânları ölçüsünde yardım etsin.

Nazarbekyan, Silikyan ve Dro'nun savaşçıları zafer kazandılar. Eğer Andranik Calaloğlu'ndan gelip katılsaydı daha doğru olurdu. 28 Mayıs 1918 günü Ermenistan'da Daşnak hükümeti kuruldu.

Beni Troçkist Daşnak olduğum gerekçesiyle tutukladılar. Davam Moskova'da görüldü. Birkaç saat içerisinde birkaç kişiyi suçladılar; ama dava düzmeceydi. Şahitleri tehdit etmişler, onlar da korkudan imzalamışlardı. 67'inci maddenin ilk kısmından beni beş yıl hapse mahkûm ettiler. Hapishanenin cephesinde şöyle yazılıydı : "Görmeyen görür; görmüş olan unutmaz." Orda hastalandım ve beni hastaneye naklettiler.

Sonra geri dönüp matbaacı olarak çalıştım. Ödüller aldım. İkinci Dünya Savaşı'na katıldım ve nişanlar aldım. Şimdi emekliyim.

* Hamazasp (Hamazasp Sırvantsdyan) (1873, Van - 1921, Yerevan) : Ulusal Kurtuluş Hareketi militanlarından.

** Gay (Hayk Bıjışkyan) (1887, Tavrız , 1937) : Sovyet askeri, iç savaş kahramanı.